

УДК 811.161.2

МИХАЙЛО КОНОНЕНКО

(Полтава)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *НАРОД* У ТЕКСТАХ ПІДРУЧНИКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Ключові слова: базові соціокультурні поняття, концепт, структура концепту, дискурсивна конфігурація концепту, навчальний текст.

Концепт *НАРОД* належить, на думку вчених, до ключових концептів будь-якої культури, «ядерних (базових) одиниць картини світу» [7, с. 51]. Учені аналізують його в різних площинах, зокрема, Ю.С. Степанов – у складі константи-антиномії «СВОЇ» і «ЧУЖІ» [13, с. 483], О.М. Муратова – з погляду польової структури [8, с. 35-37], І.Д. Стоянова – в англійській, російській та українській мовних картинах світу [15, с. 109], Ж.А. Джамбаєва – його репрезентацію в мовній свідомості росіян, що живуть у Казахстані [6, с. 9].

Низка дослідників розглядає його представленість у текстах художньої літератури й публіцистики. У монографії К.Ю. Голобородька звернено увагу на індивідуально-авторське, художнє увиразнення когніотипу «*НАРОД*» у мовосфері О. Олеса [5, с. 226-238]. С.Г. Воркачов досліджує вербалізацію лінгвоідеологеми *НАРОД* у текстах російської поезії [4, с. 50-71]. А.С. Бессараб розкриває мовні засоби репрезентації концепту *НАРОД* у творчості Д.С. Мережковського [3]. Дослідження М.Д. Невінської присвячене аналізу концептуальної опозиції «народ-влада» в сучасному російському політичному дискурсі [9].

Попри значний інтерес до зазначеного об'єкта, деякі аспекти проблеми все ще залишаються **актуальними**, зокрема його вербалізація в навчальних текстах як базового концепту української культури.

Об'єктом спостереження обрано вербалізацію концепту *НАРОД* у навчальних текстах шкільних підручників з української мови для 5–11 класів авторів С.Я. Єрмоленко, В.Т. Сичової, **предметом** – його структурування.

Метою розвідки є з'ясування національно-культурної специфіки семантичної структури концепту *НАРОД*. Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**: 1) виявлення актуальних аспектів вивчення концепту *НАРОД* у сучасній лінгвістиці; 2) репрезентація складників у навчальній програмі для загальноосвітніх навчальних закладів; 3) аналіз семантичної структури концепту *НАРОД* та його національно-культурної специфіки.

За словником, лексема є багатозначною: «1) населення держави, жителі країни; 2) форма національної та етнічної єдності (нація, народність, іноді плем'я); 3) трудящі маси експлуататорського суспільства – більшість населення країни; 4) взагалі люди, переважно у великій кількості» [14, с. 174]. С.Г. Воркачов стверджує, що в науковому дискурсі визначаються три основних напрями тлумачення поняття *НАРОД*: 1) народ-населення; 2) народ-етнос/нація і 3) власне народ як деяка частина двох перших [4, с. 18–19]. На думку дослідника, семантична структура лексеми організована за принципом матрьошки: в семантичну структуру народу 0 як сукупності осіб узагалі включена семантика народу 1 як сукупності осіб, виділених за якоюсь певною ознакою, а в семантику народу 1 включена семантика народу 2 як його частини [4, с. 19–21].

На думку Ю.С. Степанова [13], Н.Д. Арутюнової [1, с. 181], Н.Б. Баландіної [2], В.І. Карасика [7], одним із провідних засобів презентації концептів вважається текст. Згідно з теорією лексичних концептів і когнітивних моделей В. Еванса, «...слова не «несуть» чи закодовують значення. Значення – це, швидше, величина, яка пов'язана з цілим висловлюванням. Значення виникає в процесі ситуативного розуміння, тоді як висловлювання і позалінгвістичний контекст указують, яка частина семантичного потенціалу слова має бути активована в процесі конструювання значення» [23]. Відповідно, становить інтерес і структурування концепту *НАРОД* як культурно значущого в навчальних текстах підручників з української мови.

Вихідним положенням є те, що ключовими складниками поняття *НАРОД* є: *МОВА, КУЛЬТУРА, ІСТОРІЯ, БАТЬКІВЩИНА, ДЕРЖАВА, НАЦІЯ, РОДИНА*, що в Програмі для загальноосвітніх навчальних закладів декларується в наскрізній темі «Я і ми» [16].

Для аналізу концепту *НАРОД* використовуємо структуру З.Д. Попової, Й.А. Стерніна, за якою в дослідженні розглядаються також базові поняття: *БАТЬКІВЩИНА, РОДИНА, ЛЮДИНА, ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА, НАУКА, ОСОБИСТІСТЬ*, що дає можливість дослідити їх співвідношення.

Поняття *НАРОД* уключає інформаційний (1), образний (2), інтерпретаційний (3) складники в навчальних текстах підручників 5–11 класів (427 прикладів із навчальних текстів).

1. Увиразнення універсального **інформаційного складника** поняття включає диференційні риси концептуалізованого предмета чи явища. Саме цей складник становить підґрунтя словникової дефініції – це ознаки, які диференціюють денотат концепту і виключають суб'єктивно-особистісні, факультативні й оцінні ознаки. Основним наповненням інформаційного складника є *населення, нація, інші народи, частина людства*, наприклад:

Населення, нація: «Стаття 11. Держава сприяє консолідації та розвитку української **нації**, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх **корінних народів** і національних меншин України» (З Конституції України) [20, с. 170].

Велика кількість людей: «Коли вивчаєш рідну мову, літературу, історію, починаєш усвідомлювати свою належність до великої спільноти людей, яка називається **народом**» (Авторський навчальний текст) [18, с. 10].

Частина людства. У більшості прикладів мова йде про народ своєї Батьківщини і вживається словосполучення **УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД**. Проте у навчальних текстах підручників трапляються приклади, коли, як стверджує К.Ю. Голобородько, «слово «народ» уміщує в себе значення відчутно ширше, ніж лише тільки означення українського народу», позначає народ як частину людства [5, с. 234]. Наприклад, О. Довженко створює образ народу, який узяв на себе тягар відповідальності за долю всього людства: «На українських ланах і селах в огні і полум'ї вирішується доля **людства**, вирішується велетенська проблема світової гегемонії, вирішується доля **людства на нашій (народу, нації) недолі**» (О. Довженко «Щоденник») [22, с. 225].

Належить сюди і поняття **діаспори** як частини людства і частини українського народу. Наприклад: «Феномен **українських переселенців**, які з роками й десятиліттями стали називатися «**діаспорою**», полягає в тому, що впродовж століття ці **люди** не втратили своєї етнічної ідентичності» (За В. Губарцем) [22, с. 7].

Отже, основним наповненням інформаційного складника є такі сфери відношень, як **населення, нація, інші народи, частина людства**. Розгляд навчальних текстів свідчить, що в шкільних підручниках із метою розвитку емоційного інтелекту учнів частіше використовуються навчальні тексти публіцистичного і художнього стилів. Менш частотними є близькі до словникової дефініції приклади ділового стилю, тому найменш наповненим у структурі концепту **НАРОД** є **інформаційний** складник (12,8%).

2. Образ у структурі концепту складається з перцептивних ознак (зорових, звукових, тактильних), які відображуються у свідомості носія мови за допомогою органів сприйняття, та когнітивних ознак, що формуються метафоричним осмисленням відповідного предмета чи явища.

Образний компонент у структурі концепту **НАРОД** становить 24,5 відсотка і включає: а) перцептивні ознаки (зоровий, звуковий, тактильний образи): «На ясну зорю і на чисту воду в благословенний і єдиний час цілуєм руку своєму **народу**, цю ніжну руку – вона любить нас» (М. Вінграновський) [21, с. 166]; б) когнітивний образ, що створюється наближенням абстрактного концепту до матеріального світу. Наявність когнітивних ознак (метафоричних і метонімічних характеристик концепту) спостерігаємо в навчальних текстах, наприклад: «В піснях і труд, і даль походу, і жаль, і усміх, і любов, і гнів **великого народу**, і за **народ** пролита кров» (М. Рильський) [22, с. 19].

Образний складник представляють також словосполучення, що включають основне слово **НАРОД** і його художні поширювачі, здебільшого означення,

які найчастіше є маркерами возвеличення: *великий, вічний, талановитий, співучий, сильний, вольовий, працьовитий*, наприклад: «*А великий народ України спроможний на великі справи – своєю працьовитістю, культурою, інтелектом, аурую душі*» (В. Симоненко) [19, с. 221]. Уживаються також означення на позначення тяжкого життя народу, вираження громадянської позиції авторів, болю й тривоги за свій народ: *бідний, ошуканий, поневолений*, наприклад: «*Нас осміють сучасні плазуни, що на іменні «неньки-України» взяли бариш. І, скинувши личини, допродують на ринках Сатани ошуканий народ, його святині новітнім хазяям із чужини*» (Б. Олійник) [22, с. 235]. Таких словосполучень у навчальних текстах віднайдено 54.

Образний складник передбачає також сферу відношень *НАРОД – риси людини*, включаючи значення «олюднення» народу, що, за К.Ю. Голобородьком, досягається вживанням слів на позначення рис людини» [5, с. 235]. Оскільки «семантичне наповнення концепту *НАРОД* є абстрагованим» [5, с. 235], метафоричне використання рис людини для характеристики цього поняття дозволяє створити більш емоційно зрозумілий і близький читачеві образ народу.

Навчальні тексти репрезентують приклади, що стосуються: а) анатомо-фізіологічних і б) психічних характеристик та рис характеру:

а) анатомо-фізіологічні характеристики: *голос народу, серце народу, руки народу*: «*Мова – то не просто звуки, витворені відповідними м'язами відповідних органів. Це – голос народу, неповторного тембру й інтонації*» (Б. Олійник) [19, с. 84];

б) психічні характеристики і риси характеру: *душа народу, доброта і співчуття, гідність, патріотизм, волелюбність*: «*Національний характер, як і національна душа народів, містить у собі найзагальніші спільні риси поведінки й світосприймання того чи іншого народу*» (Авторський навчальний текст) [21, с. 166].

3. Інтерпретаційне поле концепту – це найменш структурована, але найбільш наповнена частина концепту, яка містить інтерпретацію інформаційного змісту концепту, впливає з нього. Вона, за аналізом навчальних текстів, містить 62,7 відсотка ознак, які в різних аспектах інтерпретують основний інформаційний зміст концепту, що включає *оцінний, прагматичний, регулятивний, соціокультурний складники*.

Оцінний складник уважають одним із найбільш вагомих у структурі концептів. На думку Н.Д. Арутюнової, людина, щоб оцінити об'єкт, повинна пропустити його через себе. Моментом первинного утворення того чи того концепту у свідомості носія культури є його емоційне переживання [1, с. 181]. Оцінна зона, за З.Д. Поповою і Й.А. Стерніним, об'єднує когнітивні ознаки, що виражають загальну оцінку й емоційне ставлення (хороший/поганий), естетичну (гарний/негарний), емоційну (приємний/неприємний), інтелектуальну (розумний/нерозумний), моральну (добрий/злий, законний/незаконний, справедливий/несправедливий та ін.) [11], наприклад:

Народ – велич: «*У світі немає малих народів. Велич народу аж ніяк не вимірюється його чисельністю, так само як не вимірюється велич людини її зростом*» (В. Гюго) [19, с. 20].

Народ – духовне багатство: «Культура мови – це духовне обличчя людини. Вона формується багатством словника і свідчить про загальний розвиток особистості, про ступінь прилучення її до духовних багатств **рідного народу**, надбань усього людства» (За О. Мацей) [22, с. 123].

Народ – найвища цінність: «І гордість за власний **народ** пронизує серця всіх присутніх» (Авторський навчальний текст) [18, с. 211].

Народ – інтелект: «А великий **народ України** спроможний на великі справи – своєю працьовитістю, культурою, інтелектом, аурою душі» (П. Таланчук) [21, с. 221].

Народ – талант: «Катерина Білокур мовби розповідала світові, який талановитий її **народ**, як розвинуте в ньому від природи естетичне почуття, яка сприйнятлива його душа до всього прекрасного в житті» (За О. Гончаром) [19, с. 157].

Народ – творець прекрасного: «Творці, мислителі **народу**, крізь полум'я буремних літ несли Вкраїні горду вроду, як материнський заповіт...» (Д. Луценко) [20, с. 105].

Усього ознак **оцінного складника** концепту **НАРОД** у навчальних текстах віднайдено 11,2 відсотка.

До прагматичного складника, представленість якого 11,4 відсотка, належать концептуальні ознаки, що стосуються функцій і діяльності людини. Основним наповненням інформаційного складника є сфери відношень: **природа, наука, діяльність**. Наприклад: «У мудрому прислів'ї – віковий досвід **народу**. Люди спостерігали за природою й через неї давали оцінку людським характерам, вчинкам» (Авторський навчальний текст) [5, с. 50].

Регулятивний складник, який становить 9,2%, об'єднує ознаки, що стосуються моральних цінностей і норм у сфері, яка покривається концептом **НАРОД**:

Народ – борець за свободу: «Українська пісня – це геніальна поетична біографія українського **народу**. Це історія українського **народу, народу-трудівника, народу-воїна, народу**, що цілі віки бився, як лев, за свою свободу...» (За О. Довженком) [20, с. 92].

Народ – національна гідність, патріотизм: «Українці – нація з власною мовою, культурою та історичною традицією. Тимчасово Україна роздerta між сусідами. Але матеріал для будови української держави лежить готовий: коли не нині, то пізніше з'явиться будівничий, що збудує з тих матеріалів велику і незалежну Українську Державу!» (З журналу) [21, с. 232].

Соціально-культурний складник (30,9%) вербалізує когнітивні ознаки, що відображують зв'язок **НАРОДУ** з культурою і побутом.

Народ – родина: «Стверджуючи про такий вплив родинного виховання на формування характеру людини (**і нації**), цікаво придивитись, а яке ж родинне виховання в нас, **українців**» (За матеріалами Інтернету) [21, с. 219].

Народ – Батьківщина. Поняття Батьківщини у єдності з народом вербалізується за допомогою понять Вітчизна, Україна, свій край, земля, наприклад: «У кожного на світі є земля, що в ній, як люди кажуть, пуповина закопана; що нас ростить, зціля, карає і прощає нам провини. Чи ж я посмію твердити, що вона над інші всі поставлена вже зроду, та є в ній висота і глибина, й **народ** великий,

як усі **народи**» (В. Підпалій) [19, с. 18].

Народ – мова: «Мова – запорука існування **народу**. Захищаючи рідну мову, ти захищаєш свій **народ**, його гідність, його право на існування, право на майбутнє» (За І. Огієнком) [20, с. 36].

Народ – культура. У навчальних текстах містяться приклади, що описують: а) багату і самобутню культуру українського народу, б) невиправдані запозичення з інших культур, недостатнє цінування і повагу до культури своєї: «Дивно, що ми, **українці**, чия культура вимірюється тисячоліттями, нині бездумно запозичуємо в побуті елементи культур інших **народів**» (3 газети) [22, с. 135].

Народ – народні звичаї, традиції: «В українського **народу** збереглося багато повір'їв про воду, вогонь, місяць, сніг тощо» (М. Дмитренко) [20, с. 82].

Народ – історія: «Загадкова дорога історії привела нас сьогодні в минуле, коли український **народ** будував свою першу державу. Назва цієї держави – Київська Русь» [18, с. 12].

Значна частина прикладів із навчальних текстів, пов'язаних з історією народу, стосується тяжкого життя народу і створює концептуальну опозицію **народ – влада:** «Нас осміють сучасні плазуни, що на іменні «неньки-України» взяли бариш. І, скинувши личини, допродують на ринках Сатани ошуканий **народ**, його святині новітнім хазяям із чужини» (Б. Олійник) [22, с. 235].

До периферійної частини концепту **НАРОД** належать 112 словосполучень, які К.Ю. Голобородько позначає так: «іменник + народний» [5, с. 336]. Найчастіше зустрічаються в текстах словосполучення *народна пам'ять, народна мудрість, народна творчість, народна пісня, народне вбрання, народне право, народна культура*. Наприклад: «Не тільки народні думи й історичні пісні зберігають **народну пам'ять про добу Хмельницького**» [17, с. 211].

Отже, переважна більшість наведених у текстах підручників прикладів інтерпретаційного складника містить позитивні характеристики, возвеличення особистісних якостей, поведінки та громадянської позиції **НАРОДУ**, проте реалістичність образу **НАРОД** досягається і за допомогою опису деяких негативних рис характеру українського народу, а також використанням прикладів, що наповнюють опозицію **народ – влада**.

Для більш систематизованого розгляду структури базового соціокультурного поняття **НАРОД** за вербалізацією у навчальних текстах підручників узагальнено представлений вище описовий аналіз у зведену таблицю за кількісним наповненням структурних складників концепту.

Таблиця 1 увиразнює концепт **НАРОД** за представленістю в його структурі кожного зі складників у відсотках.

Найбільш вагомим є **інтерпретаційний** складник – 62,7%, у структурі якого поняття **НАРОД** розкривається за допомогою оцінного, прагматичного, регулятивного, соціокультурного наповнень. До **образного** складника, представленість якого – 24,5%, належать перцептивні й когнітивні ознаки, що ілюструють метафоричне осмислення поняття **НАРОД** авторами аналізованих текстів. Ознак **інформаційного складника** концепту **НАРОД** у навчальних текстах віднайдено 12,8%.

**Аналіз структури базового соціокультурного
поняття НАРОД за його вербалізацією у навчальних текстах
(за структурою концепту, запропонованою З.Д. Поповою і Й.А. Стерніним, а саме:
інформаційний, образний, інтерпретаційний складники)**

Трихотомічна структура концепту <i>НАРОД</i> (інформаційний, образний, інтерпретаційний складники)			Приклади з навчальних текстів підручників 5–11 класів (427 прикладів)	Відсоток від загальної кількості прикладів	
Інформаційний складник (12,8%)			55	12,8	
Образний складник (24,5%)	перцептивні ознаки	зорові	12	2,9	
		звукові	14	3,3	
		тактильні	2	0,5	
	когнітивні ознаки	метафоричні характеристики	54	12,6	
		метонімічні характеристики	22	5,2	
Інтерпретаційний складник (62,7%)			оцінний фрагмент	48	11,2
			прагматичний фрагмент	49	11,4
			регулятивний фрагмент	39	9,2
			соціокультурний фрагмент	132	30,9

На позначення утворень високого рівня узагальнення мовознавці розглядають такі терміни: *когніотип*, уведений А.Г. Барановим, *лінгвокогніотип*, запропонований К.Ю. Голобородьком [5]. О.С. Кубрякова й О.О. Селіванова використовують термін *концептуальна система*; В.П. Нерознак, Ю.С. Степанов уживають терміни *концептосфера* та *концептуальна галузь*, а А.М. Приходько – *концептополе макрорівня (або власне концептополе)*, що «включає в себе певну множину концептів, поєднаних спільністю значення їх імен» [12, с. 214]. З.Д. Попова стверджує, що концептосфера – це «сукупність концептів, які перебувають між собою у відношеннях перетину, об'єднання, ієрархії, що складають опозиції та кластери» [10, с. 18].

На підставі сказаного можна припустити, що поняття *НАРОД* можна розглядати як макроконцепт, до складу якого входять поняття *НАЦІЯ, УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД, ДЕРЖАВА, БАТЬКІВЩИНА, НАСЕЛЕННЯ, НАЦІОНАЛЬНІСТЬ, ІНШІ НАРОДИ, КУЛЬТУРА, ІСТОРІЯ, ПРИРОДА, НАУКА, ОСОБИСТІТЬ, РОДИНА, МОВА, МАМА, ПРАЦЯ, ЗВИЧАЇ, ТРАДИЦІЇ* «у відносинах перетину, об'єднання, ієрархії» [10, с. 18].

На *рисунку 1* графічно зображено концептополе *НАРОД* (за вербалізацією в навчальних текстах підручників для 5–11 класів). У концептополі *НАРОД*, поряд з іншими соціокультурними поняттями, перебувають у «відносинах перетину» всі названі вище поняття, що аналізуються в дослідженні.

Рисунок 1 ілюструє, що певну кількість прикладів вербалізації базового поняття *НАРОД* із навчальних текстів за змістом можна віднести до кількох сфер відношень. До найбільш характерних прикладів перетину значень базових понять належать: *УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД/ІСТОРІЯ* – 8; наприклад: «*Ішли люди в сірих шинелях, солдати, діти України і їхні брати, що знесли горе і розлуку, що пройшли крізь пожарища, смерть і рани, що прийшли визволяти Україну, Київ і свій народ*» (А. Малишко) [21, с. 140]; *УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД/КУЛЬТУРА* – 5: «*Творцем культури Київської Русі був, треба думати, український народ*» (За О. Гончаром) [21, с. 19]; *НАЦІЯ/ІСТОРІЯ* – 3: «*Чим цікаві різноманітному світові ми, українці? Урешті, що означає «бути українцем»? – Передусім, знати свою історію, культуру, мову...*» [22, с. 223]; *НАЦІЯ/КУЛЬТУРА* – 3: «*Українці – нація з власною мовою, культурою та історичною традицією*» [21, с. 232]; *НАЦІЯ/МОВА* – 6: «*Кожна літературна мова ставить собі завданням бути мовою загальною для всього народу-нації, і, як така, вона є мова науки, викладів, проповідей, школи, театру, урядів і т. ін., цебто вона є мовою публічного вжитку для нації*» (І. Огієнко) [22, с. 115]; *КУЛЬТУРА/ІСТОРІЯ* – 6: «*Це страшно, коли те, що жило у народі упродовж століть, відходить у небуття. Страшно, коли люди сприймають це як належне. Мовляв, для чого нашим сучасникам синяво-чорний задимлений посуд чи паперові витинанки. Але якщо забрати в людей рідну історію, народне мистецтво, то це значить забрати з-під ніг ґрунт*» (Я. Коваль) [20, с. 43]; *КУЛЬТУРА/МОВА* – 5: «*Кожне нове покоління українців складало до рідної мови, наче до великої багатой скарбівні, найдорожче й найцінніше зі своїх інтелектуальних і духовних набутоків*» (3 газети) [20, с. 80]; *БАТЬКІВЩИНА/КУЛЬТУРА* – 5: «*Софія Русова жила й навчалася в Києві. Усе життя славно українка присвятила дітям, справі освіти, рідному народові, Батьківщині*» [19, с. 108]; *РОДИНА/ІСТОРІЯ* – 5: «*У наших містах є вулиці, площі, названі ім'ям Богдана Хмельницького. Батьки, вибираючи для своєї дитини ім'я Богдан, також хочуть бачити хлопчика славним сином українського народу*» [17, с. 211].

Найбільше суміжних значень з іншими соціокультурними поняттями мають поняття: *КУЛЬТУРА* – 46, *ІСТОРІЯ* – 34, *МОВА* – 21, *НАЦІЯ* – 20, *УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД* – 15, *ДЕРЖАВА* – 13, *БАТЬКІВЩИНА* – 11, *РОДИНА* – 10.

Дискурсивні конфігурації цих концептів у концептополі *НАРОД* зображено на *рисунку 1* [12, с. 215].

Кожне з базових соціокультурних понять, що входять до дискурсивної конфігурації концепту *НАРОД*, також має свою структуру і розглядається у дослідженні як концептополе.

К.Ю. Голобородько вважає, що при проведенні концептуального аналізу слід використовувати: «1) знання як продукт невербальної діяльності письменника; 2) знання, вмотивоване певним способом мислення та розуміння дійсності читачем (дослідником); 3) знання, що містяться в концептуальних системах комунікантів; 4) знання, актуалізоване мовними значеннями слів і смислами макро

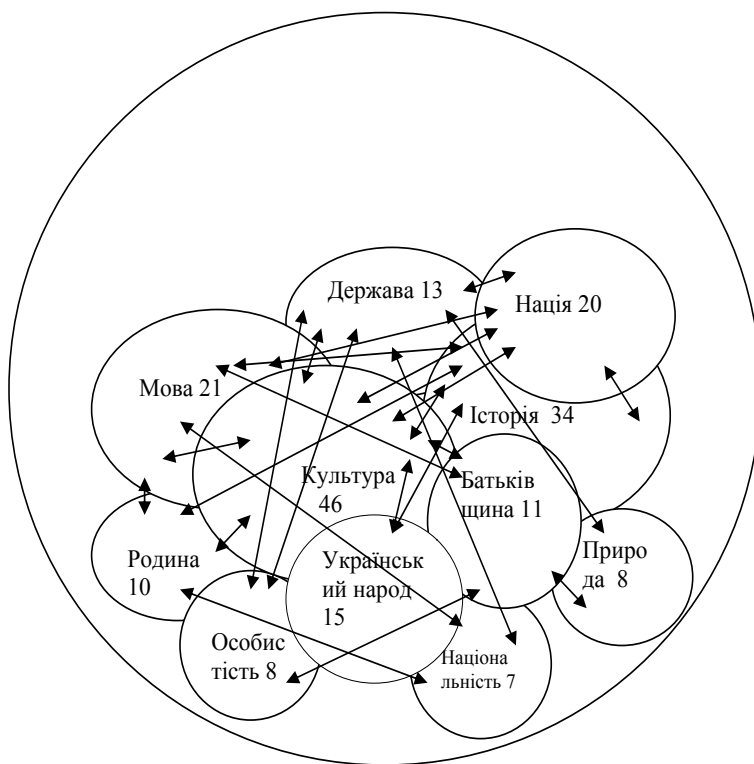

Рисунок 1. Системна організація концептополя *НАРОД*

тексту. Когнітивним інструментарієм дослідження є інтерпретаційний дискурс носія мови» [5, с. 124].

Ця структура концептуального аналізу є значущою в межах подальшого дослідження в комплексі зі структурою З.Д. Попової і Й.А. Стерніна, адже вона включає репрезентацію учнями досліджуваних понять у ході асоціативного експерименту, що сприяє більш повному аналізу вербалізації базових соціокультурних понять у підручниках з української мови.

Отже, аналіз структури концепту *НАРОД* за трьома базовими структурними компонентами – інформаційним, образним та інтерпретаційним, показав, що у навчальних текстах шкільних підручників розглянутий концепт є одним із найбільш значущих. Ключовими складниками поняття *НАРОД* є: *МОВА*, *КУЛЬТУРА*, *ІСТОРІЯ*, *БАТЬКІВЩИНА*, *ДЕРЖАВА*, *НАЦІЯ*, *РОДИНА*, що в програмі для загальноосвітніх навчальних закладів декларується у наскрізній темі «Я і ми». Певну кількість прикладів вербалізації базового поняття *НАРОД* із навчальних текстів за змістом можна віднести до двох чи кількох сфер відношень, що свідчить про наявність дискурсивних конфігурацій у концептополі *НАРОД*.

Перспективою використання результатів дослідження концепту *НАРОД* та його складників є побудова дидактичної моделі формування соціокультурної компетенції учнів засобами підручника, яка включатиме асоціативний експеримент для діагностики рівня сформованості ключових концептів культури, до яких належить зазначений концепт, і сприятиме більш повному аналізу верба-

лізації базових соціокультурних понять у підручниках з української мови; розробку змісту (добір текстів), методів і засобів проведення експерименту та інтерпретацію його результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 905 с.
2. Баландіна Н. Б. Навчальний текст : проблема визначення, типологія, функції / Н. Д. Баландіна // Філологічні науки. – 2013. – Вип. 14. – С. 88–94.
3. Бессараб А. С. Языковые средства репрезентации концепта народ в критической статье Д. С. Мережковского «Не святая Русь (религия Горького)» / А. С. Бессараб // 16-е Международные чтения молодых ученых памяти Л. Я. Лившица (Л. Жаданова) / Харьк. нац. пед. ун-т имени Г. С. Сковороды. – Харків, 2011. – С. 193–199.
4. Воркачев С. Г. Лингвоидеологема «народ» в зеркале русской поэзии / С. Г. Воркачев // Научный диалог. – 2013. – № 5 (17) : Филология. – С. 50–71.
5. Голобородько К. Ю. Концептосфера мовотворчості Олександра Олеся : дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 / К. Ю. Голобородько. – Харків, 2011. – 521 с.
6. Джамбаева Ж. А. Аксиологическое стереотипы языкового сознания казахстанцев : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Ж. А. Джамбаева. – Кокшетау, 2010. – 49 с.
7. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
8. Муратова Е. Н. Выражение концепта «народ» в английской лингвокультуре / Е. Н. Муратова, А. Э. Сенцов // Молодой ученый. – 2011. – № 10. – Т. 2. – С. 35–37.
9. Невинская М. Д. Концептуальная оппозиция «народ – власть» в политическом дискурсе : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / М. Д. Невинская. – Волгоград, 2006.
10. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2001. – 191 с.
11. Попова З. П. Когнитивная лингвистика : [учеб. пособ.] / З. П. Попова, И. А. Стернин. – М. : АТС : Восток-Запад, 2007. – 314 с.
12. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
13. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М. : Академический проект, 2004. – 838 с.
14. Словник української мови : в 11 т. Т. 4. І–М / ред. І. К. Білодід ; АН УРСР. Ін-т мовознав. імені О.О.Потебні. – К. : Наук. думка, 1973. – 840 с.
15. Стоянова І. Д. Семантичний простір концепту НАРОД у дискурсі антиутопії (зіставний аспект) / І. Д. Стоянова // Studia germanica et romanica : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. – 2009. – Т. 6. – № 1 (16). – С. 109–119.
16. Українська мова 5–12 класи : програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К. : Ірпінь, 2005. – 176 с.
17. Єрмоленко С. Я. Рідна мова : підруч. для 5 кл. загальноосвітніх навч. закл. / С. Я. Єрмоленко, В. Т. Сичова. – К. : Грамота, 2005. – 240 с.
18. Єрмоленко С. Я. Рідна мова : підруч. для 6 кл. загальноосвітніх навч. закл. / С. Я. Єрмоленко, В. Т. Сичова. – К. : Грамота, 2011. – 296 с.
19. Єрмоленко С. Я. Рідна мова : підруч. для 7 кл. загальноосвітніх навч. закл. / С. Я. Єрмоленко, В. Т. Сичова. – К. : Грамота, 2007. – 295 с.
20. Єрмоленко С. Я. Рідна мова : підруч. для 8 кл. загальноосвітніх навч. закл. / С. Я. Єрмоленко, В. Т. Сичова. – К. : Грамота, 2008. – 332 с.
21. Єрмоленко С. Я. Українська мова : підруч. для 9 кл. загальноосвітніх навч. закл. /

С. Я. Єрмоленко, В. Т. Сичова. – К. : Грамота, 2009. – 303 с.

22. Єрмоленко С. Я. Українська мова : підруч. для 11 кл. загальноосвітніх навч. закл. / С. Я. Єрмоленко, В. Т. Сичова. – К. : Грамота, 2011. – 335 с.

23. Evans V. How Words Mean: Lexical concepts, cognitive models and meaning construction / V. Evans. – Oxford University Press, 2009. – 371 p.

МИХАИЛ КОНОНЕНКО

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА *НАРОД* В ТЕКСТАХ УЧЕБНИКОВ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА
ДЛЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье проанализирована вербализация и семантическое наполнение концепта *НАРОД*, выявлены значимые структурные составляющие и дискурсивная конфигурация концепта.

Ключевые слова: базовые социокультурные понятия, концепт, структура концепта, дискурсивная конфигурация концепта, учебный текст.

MYKHAILO KONONENKO

VERBALISATION OF THE CONCEPT *FOLK* IN EDUCATIONAL TEXTS OF UKRAINIAN
LANGUAGE TEXTBOOKS FOR SECONDARY SCHOOLS

This article contains the analysis of the verbalization and semantic content of the concept *FOLK*, there identified significant structural components and discursive configuration of the concept.

Key words: basic socio-cultural notions, concept, structure of the concept, discursive configuration of the concept, educational text.

Одержано 13.06.2014 р.